

Професійна ідентичність майбутніх фінансистів як основа професійної культури

**Пілевич О. А.,
директор Ірпінського державного
коледжу економіки та права, аспірант
Інституту професійно-технічної освіти
НАПН України**

Професійну культуру фахівців з фінансів і кредиту визначає ціннісний професійний простір, певне культурно-освітнє середовище для підготовки майбутніх фінансистів, здатних самостійно працювати в галузі економіки, управління та адміністрування. Очевидно, щоб стати повноцінним фінансистом з високим рівнем теоретичної і практичної підготовки, необхідно ідентифікувати себе з професією, сприймати її культуру, інтегруватися до неї ще в процесі професійного навчання.

У реальному житті до коледжів і технікумів поступають на навчання переважно випускники 9 класу, які отримали базову загальну середню освіту. При цьому далеко не всі мають уявлення про професію фінансиста, яку вони придбають після закінчення конкретного навчального закладу. Тому в процесі професійної підготовки молодшого спеціаліста з фінансів і кредиту важливе місце займає формування професійної ідентичності як основи мотиваційної готовності до реалізації себе на обраній професійній ниві, входження в професійну спільноту, постійного самодослідження і розвитку своєї особистості, «образу Я».

У вітчизняній і зарубіжній психології накопичений багатий досвід у сфері професійного самовизначення, який заклав методологічні та методичні засади вирішення проблеми розвитку професійної ідентичності. Вже класичними стали наукові праці Е. Климова, В. Назимова, Б. Федоришина, С. Чистякової. Інтерес для дослідників даної проблеми представляють результати наукових пошуків, відображені в роботах зарубіжних авторів Дж. Крумбольц, Р. Кіннер, Е. Герр, Н. Гісберс.

Вивчення питання формування професійної ідентичності майбутніх молодших спеціалістів з фінансів і кредиту потребує розгляду сутності поняття «ідентичність» (середньолат. *identicus* < *idem* – однаковий, тотожний), тобто означає однаковість, тотожність, рівнозначність [4, с. 292]. Метою нашого дослідження є з'ясування суті поняття «професійна ідентичність» та виявлення її характерних особливостей, які можуть розглядатися як ознака професійної культури майбутніх фахівців із фінансів і кредиту.

За результатами вивчення наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, виявлено, що поняття «професійна ідентичність» розглядають разом з професійним самовизначенням особистості (Н. Антонова, А. Белякова, Д. Гур'єва, П. Краснокутський, А. Левіна, В. Мунгалов, Т. Наріжня, А. Нестерова, В. Нестеренко, О. Пантелеєва, О. Руднева, Н. Трусова); визначають: гарантом високої ефективності праці (Є. Балакшина); основою професійної культури (М. Колмикова, Н. Селиверстова), системоутворювальним фактором розвитку індивідуальності студентів (Є. Еннс); фактором: трудових відносин (С. Моор, П. Головін), професійної мобільності (М. Резниченко, В. Стичкова), розвитку комунікативної компетентності (В. Цветков, Ю. Слободчикова).

Так, П. Краснокутський на основі проведеного дослідження дійшов висновку, що «... в процесі професійного самовизначення і становлення відбувається придбання професійної ідентичності. А процес професійної ідентифікації буде тотожним процесу професійного становлення. В цьому аспекті професійне самовизначення можна розглядати як окремий випадок соціального розвитку» [2, с. 60]. У своїх роботах автор досліджує деякі аспекти ідентичності, яка формується в процесі життєдіяльності людини при виборі професії, її придбанні у вищому навчальному закладі. Він дотримується думки, що в ході такої підготовки реалізується процес професійної ідентифікації, яку розуміють як процес придбання професійної ідентичності, тобто соціальної (професійної) ролі, процес формування і функціонування якої не відрізняється від інших соціальних ролей. На його переконання, змістовні характеристики професійної ідентичності задає сама професія – визначає морфологію професійної діяльності і професійної спільноти, характеризує діапазон дій (функціоналу) і можливість маневру в межах певної діяльності, яку належить виконувати фахівцю і яку йому необхідно опанувати в процесі професійної підготовки. Вчений зазначає, що професія як похідна позиція для становлення професійної ідентичності не має виражених природних диференційованих ознак, як, наприклад, стать для статевої ідентичності, або етнос для етнічної, а тому підвищується значимість внутрішньої роботи по виявленню цих ознак, а також зростає роль інших людей, які помічали прояв цих ознак і визнавали їх. Крім цього, слід зазначити, що професія – це такий похідний компонент, який передбачає спеціальну цілеспрямовану, організовану суспільством підготовку, відповідає рівню зовнішньої активності і є професійною зайнятістю чимось, а профідентичність відповідає рівню внутрішньої активності, проявляється в особистісної значущості професійної активності для людини, тобто є змістом. Таким чином, у формуванні професійної ідентичності майбутніх молодших спеціалістів у сфері фінансової діяльності значна роль відводиться педагогічним колективам, які здійснюють їх професійну підготовку у вищих навчальних закладах, а також професійним співтовариствам, наприклад, асоціаціям фінансистів, економістів, роботодавців і т. д. Безумовно, ниті треба взяти до уваги роль засобів масової інформації, Інтернет-мережі, які здійснюють потужний вплив на особистість, вибір нею професії.

У своїх дослідженнях П. Краснокутський вказує на взаємозв'язок професії, професійної ідентичності, профпридатності і професійної готовності і підкреслює, що їх зіставлення можливо тільки в координатах людської активності. У той же час він відзначає, що професійна ідентичність пов'язана з цими параметрами

професії непрямим чином, опосередковано. Безпосередній зв'язок існує, на думку дослідника, з моральними професійними орієнтирами, що виражаються у відчутті відповідальності і в переживанні власної професійної самоефективності, переконаності фахівця в можливості реалізувати свій потенціал, інтелектуальні ресурси в професійній діяльності [2, с. 61-62].

Одним із завдань сучасної вищої освіти є підготовка молодого покоління до життя в сучасному світі, в умовах інформаційного суспільства, яке швидко змінюється, і тому йому «потрібна людина, здатна міняти основу своєї власної діяльності» [2, с. 62]. Виходячи з цього, педагогічним колективам коледжів і технікумів слід розробити і реалізувати стратегії модернізації професійного навчання, спрямовані на формування комплексу компетентностей майбутнього молодшого спеціаліста з фінансів і кредиту як складових їх професійної культури. Ці стратегії повинні бути спрямовані насамперед на їх підготовку до самоосвіти та самовдосконалення упродовж усього життя, що забезпечить перехід «суб'єкта від стратегії споглядання самого себе до стратегії перетворення самого себе, перебудови структур суб'єктивного досвіду, культуровідповідного самому собі, що відповідає завданням вищої освіти в рамках нової гуманістичної парадигми» [там саме]. Водночас слід взяти до уваги, що реалізація цих завдань пов'язана з необхідністю формування професійної складової «Я-концепції», що передбачає постійну роботу суб'єкта по формуванню і деталізації внутрішнього образу професійної діяльності. Передумовами і стимулами до цієї роботи слугують проблеми, з якими студент зустрічається під час навчання і які є ключовими для досягнення професійної ідентичності. Отже, вчений пов'язує такі концепти, як «Я-концепція», «культуровідповідність самому собі» з образом професійної діяльності і професійною ідентичністю, які мають формуватися з першого року навчання в коледжі (технікумі).

У концепції професійного становлення особистості, розробленій Ю. П. Поварьонковим, професійна ідентичність розглядається в якості критерія професійного розвитку. Його індикаторами є якісні та кількісні особливості прийняття людиною себе як професіонала; конкретна професійна діяльність як спосіб самореалізації та задоволення потреб; система і норма, характерні для даної професійної спільноти [2, с. 67]. Вважаємо, що з огляду на суть професійної ідентичності, її зв'язок із професійним самовизначенням і професійною готовністю, з Я-концепцією і культуровідповідності самому собі, вона може розглядатися як критерій професійної культури майбутнього фінансиста.

Аналізуючи культуру чиновників з урахуванням їх приналежності до певної соціально-професійної групи, М. Колмикова та Н. Селиверстова, зробили висновок, що професійна ідентичність, як самостійний комплексний феномен, виступає основою професійної культури. При цьому «вона породжує низку проблем, якщо входить у конфлікт з особистісними особливостями, що особливо актуально для державних службовців. Негативними наслідками можуть стати її втрата і професійна деформація. Крім того, професійна ідентичність нерозривно пов'язана з соціальним статусом професійної групи і відтворюється за допомогою професійної соціалізації, тому потрібні налагоджені механізми формування і корекції професійної ідентичності, в тому числі і чиновників» [1, с. 71-77]. У своєму дослідженні дослідниці доводять існування прямої залежності професійної культури фахівців від сформованості в них професійної ідентичності та необхідності її постійного розвитку і корекції.

У своїй науковій праці вони представляють структуру професійної ідентичності, яка включає: когнітивний (професійні знання, і переконання, що виражаються в уявленнях про професію, образ фахівця), емоційний (комплекс елементів: етнічний або усвідомлення себе в системі етнічних цінностей рідного народу і рідної мови; оцінних суджень щодо своєї та інших національностей, їх представників; самоідентифікація з локальним колективом, соціально-професійною спільнотою як референтною групою; загальнодержавний – професійні групи невідокремлені від соціально-економічних і політико-правових умов їх формування і функціонування; загальнокультурний – ставлення до: своєї приналежності, до світової спільноти, усвідомлення себе «людиною світу»; системи загальнокультурних (загальнолюдських) цінностей), ціннісний (похідний від цінностей професійної групи, які мають універсальну структуру для більшості професійних груп, проте їм властиві певні фокуси і акценти) і мотиваційно-ціннісний (розкривається через процес самореалізації в професії, що має великий потенціал для багатьох людей, схильних по професійно-особистісних характеристик до заняття цією діяльністю) компоненти [1, с. 74-75]. Таким чином, усі структурні компоненти професійної ідентичності за своїм змістом відображають складові загальної і професійної культури – знаннєвий і діяльнісний компоненти, моральні якості і ціннісні орієнтири, загальна культура і прагнення до самореалізації. Обґрунтування її суті як основи професійної культури представляють для нашого подальшого дослідження науковий інтерес.

Більш докладно професійна ідентичність досліджена в монографії Л. Шнейдер. За результатами проведеного дослідження вчена тлумачить поняття «профідентичність» як «усвідомлення себе, що вибирає і реалізує спосіб взаємодії з навколишнім світом і набуття сенсу самоповаги через виконання цієї діяльності» [5, с. 155]. Вона наголошує, що «для становлення професійної ідентичності важливого значення набуває ритуалізація в професійній поведінці, заснована на угоді взаємодії щонайменше двох людей, які через певні інтервали часу відновлюють його в повторюваних обставинах, наприклад: захист дипломів, дисертацій, виступ на конференціях. Воно має важливе значення для «Я» всіх учасників. В обрядах соціальна група спонукає присвяченого пройти через випробування, зробити дії задля такої людини, уподібнення з яким дозволяє знайти своє «Я». ...» [5, с. 156]. На її думку, професійна ідентичність передбачає функціональну і екзистенціальну відповідність людини і професії. Це поняття містить в собі розуміння своєї професії, прийняття себе в цій професії, уміння якісно виконувати функціональні обов'язки. Порівнюючи з концептом «професійне самовизначення», Л. Шнейдер підкреслює, що інколи профідентичність є більш узьким поняттям за змістом, оскільки є категорією професійної самосвідомості, відображає єдність людини і її справи, професійну

майстерність, породжується професійним досвідом і професійним спілкуванням. Водночас, коли профідентичність «виражається в мовленні, зв'язує в одне ціле долю і істину, реальність і ментальність, відноситься і до вибору, і до прийняття рішення, і до кризи професійного самоіснування» [5, с. 157], за суттю є ширше поняття – «професійне самовизначення». Учена також дотримується думки, професійна ідентичність визначає як соціальну взаємодію, так і специфічні форми професійної взаємодії, які тісно зв'язані з межами професійних груп.

Трансформаційні процеси в соціально-економічній та політичній сферах країни зумовлюють «визволення особистісного начала в людині», що сприяє гуманізації суспільних відносин і розвитку соціальної системи. При цьому відбувається включеність особистості в культуру, в створення систем цінностей, що робить її значимою. Формування і становлення професійної ідентичності майбутнього фінансиста відбувається в період навчання у вищому навчальному закладі (коледжі, технікумі) під організуючим і активізуючим впливом, що відповідає двом завданням – пізнавальним (навчальним) і особистісним. При цьому організуючий вплив – безповоротний, тоді як активізуючий вплив пов'язаний зі змінами (значущими для особистості) рівня функціонування і можуть носити поворотний характер. Саме особистісна сторона культури особливим образом проєцирується в сферу освіти, в той час як освіта опосередковано включена в створення системи цінностей як складника культури, що робить її соціально значущою.

За результатами вивчення наукових джерел можна зробити висновок. Професійна ідентичність за своєю суттю є складним, багатофункціональним явищем, яке тісно пов'язано з професійним самовизначенням і формується в процесі професійної підготовки майбутніх фінансистів. Оскільки за своєю суттю професійна ідентичність має тісний взаємозв'язок із загальною культурою, системою цінностей, професіоналізмом і компетентностями фахівця, пов'язана зі змінами в структурі особистості, то цілком ймовірно розглядати її як основу формування професійної культури майбутніх молодших фахівців з фінансів і кредиту.

Литература

1. Колмыкова М. А, Селиверстова Н. И. Профессиональная идентичность как основа профессиональной культуры чиновника / М. А. Колмыкова, Н. И. Селиверстова // Вестник Поволжского института управления. – 2017. –Т. 17 – № 2. – С. 71-77.
2. Краснокутский П. Н. Особенности развития профессиональной идентичности в ходе вузовской подготовки будущих специалистов / П. Н. Краснокутский // Актуальные проблемы психологического знания. – 2011. – № 2. – С. 58-63.
3. Поваренков Ю.П. Психологическое содержание профессионального становления человека. М.: УРАО, 2002. – 160 с.
4. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).
5. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: Монография / Л. Б. Шнейдер. – М.: МОСУ, 2001 г. – 272 с.